

Hüseyin ELMAS

Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, helmas33@gmail.com, Ankara- Türkiye
ORCID: 0000-0002-9158-5264

Duygu ERİKAN

Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, duyguerikan@gmail.com, Denizli- Türkiye
ORCID: 000-0001-6271-981X

GÖÇ OLGUSUNUN MÜLTECİ SORUNU BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ SANATA YANSIMALARI

Özet

Sanatçılar, içinde bulunduğu toplumun yapısından etkilenmekte ve toplumun geçirdiği her türlü değişimi eserlerine doğrudan yansıtmaktadır. Bu bağlamda günümüzde büyük bir toplumsal problem haline gelen göçlerin sonucunda mültecilerin yaşadığı dram, bugünün yerli ve yabancı sanatçılarının göç olgusunu ele almalarında önemli bir etken haline gelmiştir. Bu çalışmada geniş bir olgu olan göç konusu, mülteci sorunu bağlamında ele alınarak toplumu etkileyen olumsuzlukları, bireylerde oluşturduğu psikolojik değişimi, ait olma gibi insana özgü durumları sanatının konusu haline getiren ve bu sayede yaşananları ortaya koyan kavramsal sanat eserlerinde ele alınmış biçimlerine yer verilmiştir. Günümüz çağdaş sanatında göç olgusu ve mülteci teması sanatsal boyutta oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Göç Olgusu, Mülteci Sorunu.

REFLECTIONS OF MIGRATION ON CONTEMPORARY ART IN THE CONTEXT OF THE REFUGEE PROBLEM

Abstract

Artists are affected by the structure of the society they live in and directly reflect all kinds of changes in the society in their works. In this context, the drama experienced by refugees as a result of migration, which has become a major social problem today, has become an important factor in today's domestic and foreign artists to deal with the phenomenon of migration. In this study, the subject of migration, which is a broad phenomenon, is handled in the context of the refugee problem, and the ways in which it is handled in conceptual art works that make the negativities affecting the society, the psychological changes it creates in individuals, and human-specific situations such as belonging to the subject of his art and thus reveal the experiences. In today's contemporary art, the phenomenon of migration and the refugee theme appear quite often in the artistic dimension.

Anahtar Kelimeler: Contemporary Art, The Phenomenon of Migration, The Refugee Problem.

1. Giriş

İnsanlar tarih boyunca beslenme ihtiyaçlarını karşılama, yerleşik hayata geçme süreci gibi belirli sebeplerden dolayı göçler yaşamıştır. “Göç, bir toplumun coğrafi hareketliliği anlamına gelmekte olup bu hareketlilik iki farklı yer, konum veya coğrafik konumda oluşur. Bu hareketliliğin bir başlangıç ve bitiş noktası vardır” (Dehkhoda, 1960). Göç olgusunun birçok tanımı mevcuttur fakat genel olarak, toplumun veya bireyin siyâsî, ekonomik, kültürel sebeplerden yaşadığı alandan ayrılma ya da baskı altında kalınan ve zulüm görülen bir yerden huzurlu bir yere gitmek anlamında kullanılmaktadır.

"Sanat ve göç insan varlığının yaşamsal süreci içerisinde sürekli var olan olgulardır. Göç olgusu temelinde

sosyal bir hareket olmasına karşın ekonomik yaşamdan kültüre kadar yaşamın her yönünü etkileyen temel değişim aracıdır. Sanat olgusu ise insan varlığının öznel bir tavrı olmasına karşın, o öznel tavrın oluşmasında toplumsal yapının etkisi reddedilemez bir gerçekliktir. Dolayısıyla toplum yapısının biçimlenmesinde etkisi olan göç olgusunun doğrudan ya da dolaylı olarak sanat olgusu üzerinde etkisi söz konusudur" (Gönülal, 2007).

2. Göç Türleri

Göç olgusu genel olarak, zorunlu göçler ve gönüllü göçler olarak iki ana bölüme ayrılabilir. İnsanlar, savaş, işsizlik, özgürlük kısıtlaması gibi durumlardan dolayı göç etmek zorunda kalabilmektedirler. Sömürgecilik döneminde Afrika'dan köle olarak göç ettirilen insanlar örneğindeki gibi; toplum üzerinde siyasi, ekonomik veya kültürel müdahaleler sonucunda insanların toplu göç etmesine sebep olan yeni koşullar ortaya çıkmıştır. "Göç olgusu ve bu olgunun pratikleri de nedenleri de çeşitlilik gösterdiği için tek tip bir göç ve göç hakkında tek tema üzerinden neden-sonuç ilişkisi kurulamaz. Mübadele, köyden kente, bir sığınak olarak savaşın yıkıcı etkisinden kaçma, iç, dış, mevsimlik, kalıcı göç, emek göçü, beyin göçü, sürgün, iltica gibi pek çok göç tipi vardır" (Koçak ve Terzi, 2012: 168).

Modern dönemlere kadar göç olgusu savaş ve iyi iklim şartı arayışı olmak üzere iki temel neden üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birinci neden olarak insanların mağara dönemlerinden bu yana daha iyi iklim şartlarında yaşayabilmek adına göçebe bir hayat sürmeleri sayılabilir. Böylece insanların yerleşik hayata geçişi göç tecrübeleriyle gerçekleşmiştir. İkinci neden ise insanın yaşadığı yeri, dini değerleri, sınırlarını genişletmesi, ekonomisini güçlendirmesi veya iktidar hırsı gibi sebeplerden ortaya çıkan savaşlardır. Savaşın yıkıcı etkisinin uzun bir zaman dilimini kapsaması ile insanların kendilerini göç etmeye zorlanmış hissetmesi de bir diğer etken olarak sayılabilir. Bununla birlikte göçü tecrübe eden insan, kültürel anlamda da pek çok sorunu yanında taşır.

"Günümüzde göç sebeplerine bakılırsa, bunların çoğunlukla toplumsal sorun kaynaklı olduğu görülür. Bunlar; ekonomik sorunlar, denetimsiz nüfus artışı, savaş gibi insan hayatını olumsuz yönde etkileyen faktörler, bilimsel gelişmelerle birlikte teknolojinin hızla ilerlemesi, iletişimin sınır tanımaması gibi birçok etken, göçleri artıran önemli parametrelerden sayılır" (Mardani ve Armani, 2021). Kendi devletinden başka bir devlete can korkusuyla sığınan kişileri tanımlayan zorunlu bir göç olan iltica meselesi bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Bir başka göç türü ise vasıflı insan gücünün mesleğinde daha üste çıkabilmek adına fırsat bolluğu olan bir ülkeye yaptığı göç, beyin göçüdür. Çevresel problemler de göçün bir başka örneğidir. Çernobil faciasından sonra bölge halkının zorunlu göç etmesi buna örnek gösterilebilir. Günümüzde artarak duyulmaya başlayan bir başka göç sebebi de cinsel kimliktir. Farkı cinsel kimliğe sahip olanların toplum tarafından maruz kaldıkları olumsuz davranışlardan kaçışıyla ortaya çıkmış bir göç türüdür.

"Göç kavramı ele alındığında, bu terim yalnızca coğrafik anlamıyla sınırlandırmamalı, alegori, metafor veya mecaz olarak anlaşılmalıdır" (Mardani ve Rahmani, 2021). Örnek vermek gerekirse insan, doğumdan ölüme kadar bir olan göç sürecindedir. İnsanın yaşama attığı ilk adımdan ölümüne giden bu yolculuk, sanatta da işlenen bir konu olmuştur. Metaforik anlamda insan, doğduğu günden itibaren mecburi ve evrensel bir göç içerisindedir.

3. Mülteci Sorunu

"Göç beraberinde birey ve toplumları adlandırmak için kullanılan farklı tanımlamaları da getirir. 'Göçmen, sığınmacı, muhacir, mülteci, mağdur, gecekondulaşma vb.' kavram ve tanımlamalar doğrudan ya da dolaylı biçimde göç olgusuna bağlı olarak ortaya çıkmıştır" (Öner, 2016). Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmede (1951) Mültecinin tanımı "İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir" olarak yapılmaktadır. Günümüzde birçok etkene bağlı olarak ortaya çıkan göç ve

mülteci krizi, çağımızın en önemli problemlerinden biridir ve evrensel bir sorun haline gelmiş durumdadır.

“Her dönem yaşamla ölüm arasında mücadele etmek zorunda bırakılan bu insanlar için “talihsiz insanlar” kavramı 1921’de Milletler Cemiyeti’nde defalarca ifade edilerek, mülteci kavramı en iyi şekilde tanımlanmıştır” (Saunders, 2018:26). Küreselleşen dünyanın getirisi olan mülteci sorunu evrensel bir problem olmasına rağmen hiçbir ülkenin sahiplenmek istemediği bilinmektedir. Fakat günümüzde bu sorun aslında ülke yönetimi ile ilişkilidir. Gil Loescher bu durumu şu sözleriyle ifade etmektedir: “Mülteciler, savaşların, askeri darbelerin ve büyük insan hakları ihlallerinin bir yan ürünüdür. Her yıl, eski sorunlar çözülmediği ve yenileri ortaya çıktığı için yalnızca kişilerde bir değişiklik olmaktadır” (Loescher, 1993:19). Ayrıca “Mülteci sorunlarını geçmiş ve bugün üzerinden değerlendiren tarihçi Peter Gatrell, I. Dünya Savaşı ile bugün arasında yaşanmakta olan mülteci sorunları arasında çok fazla bir fark olmadığını belirtmiştir” (Uyar ve Aktuğ, 2020: 793).

4. Sanatta Göç Olgusu

Mülteciler gittikleri bölgelerde yaşam savaşı vermekte, birçok sorunla karşılaşmakta ve o bölgede yeni bir sorun olmaktadır. Sanat göç olgusunu bir tema olarak tam da bu noktada modernliğin getirdiği sorunlar bağlamında ele almaya, irdelemeye başlamıştır. Günümüz tarihinin en büyük sorunlarından biri olan göçün beraberinde getirdiği mülteci sorunu, sanatın konularından birini oluşturmaktadır. Büyük yankı uyandıran bu problem ile ilgili dünyada birçok sanat çalışması yapılmakta ve sanatın çeşitli formuyla yorumlanmaktadır. Bu küresel sorunun duyarlılığı sonucu ortaya çıkmış birçok sanat eseri bu olguyu yansıtırken mültecilik üzerine düşündürme ve çözüm üretmede bir ifade aracı olmuştur. “Dünya sanatına baktığımızda tarihin her döneminde bu konuda işlenmiş sayısız yapıtla karşılaşırız” (Üner, 2018: 347). Göç olgusu sanatın konusu olarak ele alındığında örnek olarak “yoksulluk, savaşlar, göç etmek zorunda bırakılan insanlar, yerinden olma, mülteciler, sınır dışı etme, aidiyet gibi kavramlar ile çağdaş sanatta kendine yer bulmaktadır” (Girgin, 2017). Sanat ve sanatçının bu kavramları ele alıp, kamu bilinci oluşturma ve bu konu üzerinde düşünme noktasında dijital çağın getirisiyle seslerini duyurabilmesi sorunların çözümü için oldukça etkilidir.

Sanatçılar göç olgusunu doğrudan resimlerinde ele aldıkları gibi, bu olguyu alegori, ironi, metafor ve mecaz gibi anlatım malzemeleri kullanarak dolaylı bir şekilde de yansıtmışlardır. Bu sanatçılardan bir tanesi olan Nil Yalter “18 Ocak 1938’de Kahire’de dünyaya gelmiştir ve lise öğrenimini İstanbul Amerikan Robert Kolejin’de tamamlamış” daha sonra Türkiye’den 1965 yılında Paris’e taşınmıştır (Oğuz, 2020:1508). Sanatçıya kendinizi göçmen olarak tanımlar mısınız sorusu yöneltildiğinde şu sözleri söylemiştir: “Öyle demek çok iddialı olur. Benim Paris’e gitmem daha çok kültürel bir göçtü. İstanbul’da ne müze ne de galeri vardı. Bilmiyorum, belki bugünkü İstanbul olsa gitmezdim. Sanatçı olarak ilerlemek istediğim için kalktım geldim Paris’e. Bu da bir göç ama mecburi bir göç değil. Kendimi göçmen olarak görmüyorum. Ama bir yerden çıkmış, başka bir kültüre yerleşmiş birisi olarak bir yer değiştirme var” (Unçu, 2016). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere sanatçının başka bir ülkeye mesleki açıdan geliştirebilmek adına gerçekleştirdiği bu göç beyin göçü olgusu içerisinde değerlendirilebilir. Paris’e bir ressam olarak giden Yalter, yaptığı ilk video çalışması ile aynı zamanda Fransız video sanatı tarihinin ilk işlerini de gerçekleştirmiş olur (Altunay, 2013:82).

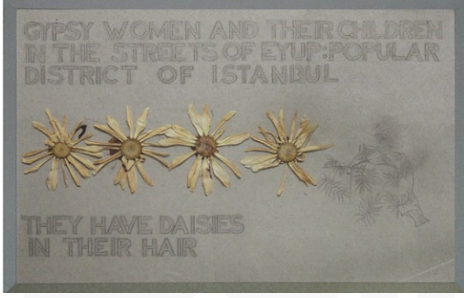
Görsel 1. Nil Yalter, Temporary Dwellings, 12 Kolaj, 1974

Görsel 2. Nil Yalter, Temporary Dwellings, 12 Kolaj, 1974

Nil Yalter'in çalışmalarında göçebelik, akışkan kimlik, melezlik, öteki-kimlikler gibi konuları ele alması düşünüldüğünde farklı coğrafyalardan edinilen bu kültürel deneyimlerin sanatçının kariyerine katkıları ortadadır. Paris, New York ve İstanbul'daki göçmenlerin geçici konutları üzerine polaroidler, nesnelere ve çizimler içeren 12 kolajdan oluşan Temporary Dwellings serisi (görsel 1-2) "umut, göç, yerleşim ve aidiyet duygusu inşa etme çabasının yarattığı çaresizlik sahnelerinin çizim, fotoğraf, buluntu objeler, metin ve videolar kullanılarak estetik ve dokümantasyon arasında melez üretimler olarak hayata geçirildiği işlerdir" (Oğuz, 2020: 1508). Sanatçı, "insan topluluklarını ve onların ev, ülke ve evrenle olan ilişkilerini anlamak ve ortaya çıkarmak için etnografik yöntemleri bir sanatsal üretim biçimi olarak kullanır. Bu eserler dünya/varoluşla ilgili pratiklere, inançların ve sembolik ilişkilerin bireyselliğine işaret eder" ayrıca göçmenleri görünür kılmayı hedeflerken aynı zamanda insanlarda farkındalık uyandırmak için sanat gibi farklı yöntemlerle mücadele edebileceğini vurgulamaktadır (Yücel, 2011).

Nil Yalter Temporary Dwelings serilerinde göçmenlerin günlük yaşamından oluşan kolajların ayrıntıları dikkat çekicidir. Örnek olarak Görsel 3'te yer alan kolajında İstanbul'un ünlü semtlerinden biri olan Eyüp'te, "çingene kadınların saçlarına taktığı çiçeklerin kurutulup estetik biçimde sunulması, gerçekçi tasarımların yanı sıra duygusal imgelerin de ipuçlarını verir. Ayrıca Temporary Dwellings 2 adlı çalışmasında da görüldüğü gibi (Görsel 4) çocuklara fazlasıyla yer verilen görsellerde çocukların bakışları, gülümsemeleri, bisiklete binmeleriyle dünyanın her yerinde aynı olan çocuk tavrını aktarırken video kaydında yine bir çocuğun konuşması bize bunu hatırlatan yeni bir araca dönüşür" (Oğuz, 2020: 1509). Bunun yanında kolajlarda yer alan metinler de göçmenlik, aidiyet gibi konulara net mesajlar vermektedir.

Görsel 3. Nil Yalter, Temporary Dwellings 2, 1974

Görsel 4. Nil Yalter, Temporary Dwellings 2, 1974

Nil Yalter'in 'Şu gurbetlik zor zanaat zor' isimli serisi 2002 yılında arşivinden duvar afişleri oluşturmasıyla ortaya çıkan bir seridir. İstanbul, Valencia, Viyana, Fransa'nın Metz şehri, Bombay'da üzerinde kırmızı boylarla o memleketin dilinde "Şu Gurbetlik Zor Zanaat Zor" yazılarak izinsiz bir şekilde afişlenmiştir. Sanatçının afişlemelerin yapıldığı yerlerde ilgili tek şartı "afişler asılırken, bir de birkaç hafta sonrasında nasıl müdahaleler olduğunu, sokaktaki insanın tepkisini görmek için fotoğraflarının çekilmesidir" (Uncu, 2016). Denemenin ilki İspanya'da sanatçının sergi açılışında yapıştırılmıştır ve birçok tepki almıştır. Örneğin "afişler istenmemiş ve yırtılmış daha sonra bu afişlerin son durumunun fotoğrafları çekilmiştir" (Berkmen, 2016). Verilen tepkiler her bölgede farklılık göstermiştir Mumbai'de saygı gösterilirken, İstanbul'da ise çok başarılı olmuştur.

Görsel 5. Nil Yalter, Sürgün zor iş, 1976/ 2012-2019. Dijital fotoğraflardan yapılmış posterler, değişken boyutlarda.

Eserlerinde göç temasını işleyen bir başka Türk sanatçı Halil Altındere "2016 yılında açtığı 'Uzay Mültecisi' adlı sergisinde ise günümüzde revaçta bir konu olan ve milyonlarca insanı etkileyen Suriye iç savaşı sonucu dünyanın farklı ülkelerine dağılan mültecileri konu alır" (Çeber, 2018: 106). Sanatçının alaycı bir dille ortaya koyduğu yerleştirme, fotoğraf, video ve yağlı boya eserlerinden oluşan sergisi 'dünyada hiç kimse mültecileri istemiyorsa onları Mars'a mı yollayalım?' sorusuyla yola çıkmıştır.

Görsel 6. Halil Altındere, Space Refugee, 2016-2019, 58. Venedik Bienali'nden yerleştirme görünümü

Görsel 7. Halil Altındere, Köfte Airlines, 2016, Foto-montaj

Enstalasyonlarda yer alan Muhammed Ahmed Faris uzaya giden ilk Suriyelidir. “Uzay aracı yörüngeye girerken gururla ‘buradan ülkemin güzel kıyılarını, yemyeşil dağlarını ve topraklarını görebiliyorum’ demiştir. Bugün, ülkesinin bu sakin görüntüsü, Faris’in Dünya yörüngesi sırasında ona baktığı zamanki halinden daha da uzaktır” (Genç, 2016). Halil Altındere de ulusal bir ikon olan Faris'in hikayesini hem nostaljik, politik ve hicivli olarak ele almış video ve enstalasyona (Görsel 6) dönüştürmüştür. “Uzay Mültecisi” isimli video izleyiciye, Suriye savaşı, göçün etkileri ve insanlığın geleceği hakkında düşünme fırsatı vermektedir.

Sergide bulunan çalışmalarından “Köfte Airlines”ta (Görsel 7) sanatçı “İstanbul-Tekirdağ yolu üzerinde bulunan bir uçak restorandı kullanır. Sanatçı restorana çevrilmiş eski uçağın üstüne anlaşılmış 45 mülteciyi çıkararak fotoğraflar. Nereye gittiği belli olmayan bir uçağın üzerinde, o şekilde yolculuk yapması mümkün olmayan mültecilerin görüntüsü izleyiciyi yersiz yurtsuz olan göçmenlerin sorunları üzerine düşündürür” (Çeber, 2018: 106). Sanatçı Taliban tarafından ele geçirilen Kabil’den kaçmak isteyen binlerce Afgan’ın Havalimanına akın etmesi ve sonucunda umuda yolculuk adına yaşanan bu kareyi sanki yıllar önce görmüştür. 2021 yılında Hamid Karzai Uluslararası Havalimanına yaşanan trajedi 2016 yılında üretilen bu eseriyle birebir örtüşmektedir.

Günümüzde mültecilerin yaşadığı aidiyet problemi hem uyum hem de toplumsal kimlik olarak değerlendirilebilir. Kendi kültürlerine sahip olan mültecilerin birçoğu göç ettikleri ülkelerde uyum problemi yaşamaktadır. Sanatçının en bilinen çalışmalarından biri olan Tabularla Dans (Görsel 8) “sosyal, kültürel ve politik kodları manipüle eden, devletin resmî belgesini yeniden tanımlayan ve tartışmaya açarken ‘ben devlete göre kimim, kim olmalıyım’ sorusunu sorar.

Görsel 8. Tabularla Dans II, 1997, Değişken ölçüler, 6 parça, 233 x 170 cm, 5. İstanbul Bienali

Mardin’de doğan olma kimliği ile İstanbul’da yaşayan ve üreten bir sanatçı olarak Altındere, Doğu-Batı ilişkisini ve Doğudan Batıya göçü devletin yaptığı tanımlama üzerinden sorgular” (Çeber, 2018 :106). Ayrıca sanatçı “nüfus cüzdanında verilen kimliğin kişilere doğar doğmaz dayatılan hazır kimlikler olduğunu vurgular, resmi kimliğin kişinin gerçek kimliğini yansıtmadığına dikkat çekmektedir” (Bozdağ, 2014: 24).

“Fas asıllı sanatçı Bruno Catalano’nun göçmenleri ve mültecileri anlattığı parçalanmış ya da kendinden bir şeyler eksilmiş insan tiplmeleri yaşanan drama insanları empatik anlamda ortak etmede başarılı birer sanatsal çalışmalarıdır” (Yağmur ve Basbatan, 2020: 47). 1960 yılında Fas’ta dünyaya gelen sanatçı, heykellerinde göçten geriye

kalan anıları vurgulamakta mültecilerin içinde buldukları durumları betimlemektedir. “Catalano, Les Voyageurs (Görsel 9) isimli sürrealist koleksiyonu ile “eksik heykel” akımını başlatarak kamusal alanda sergilediği bu heykellerdeki eksikliğin anlamını, hüznünü, tüm toplum üzerinde bir sorgulama oluşturarak göç ve mülteci dramına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır” (Uyar, 2021: 29).

Sanatçı heykelleri için şu ifadelerde bulunmuştur: *“Hayat yolunda hepimiz birer yolcuyuz, kimimiz iş kimimiz ise kendimizi aramak uğruna yola koyuluyoruz. Heykellerim de bir sebepten yola çıkmış, bir dünyanın insanı değil de dünyada bir insan olan ve çıkılması kaçınılmaz yolculuklara koyulmuş kişiler... Ayakları üzerinde duran ve evleri valizleri olan özgür ruhlar. Eğer yüzlerine bakarsanız hepsinde ortak bir şey görürsünüz, gurur. Yola çıkmış olmanın ve yol alıyor olmanın haklı gururu ile başı dik yürüyen insanlar hepsi. En önemlisi de kendilerini gerçekleştirmeye çalışan, her an kendilerini tamamlayan ‘eksik’ insanlar...”* (Bozkurt, 2016).

Görsel 9. Bruno Catalano, Yolcular, 1960

1951 yılında Yunan adası olan Oinousses’de doğan Kalliopi Lemos, çalışmalarında yerinden edilme, zorunlu göç politikaları ve mülteci hayatlarına yer vermektedir (Koroxenidis, 2006). Sanatçının ailesi 1922 yılında Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi nedeniyle evlerini terk edip Yunanistan’da yeni bir hayat kurmak zorunda kalmıştır. Öyle ki “zorunlu göçün zorlukları ve başkalarının insafına bırakmanın verdiği aşağılanma, sanatçının ruhunu derinden etkilemiştir. Bu çalışma da (Görsel 10) büyük ölçüde Lemos’un kişisel yaşam deneyimlerinin sonucu ortaya çıkmıştır” (Manolopoulou, 2015: 201).

Görsel 10. Kalliopi Lemos, Yedi Kişilik Tekne, 2006

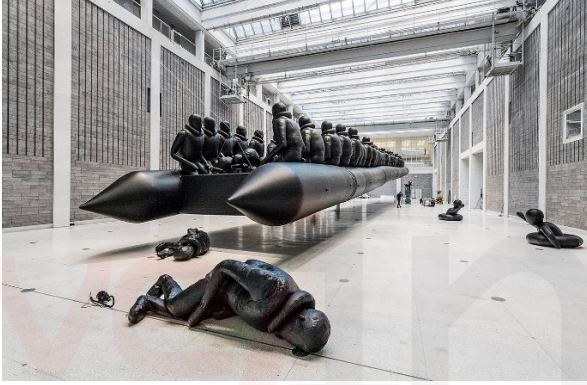
Görsel 11. Kalliopi Lemos, Yedi Kişilik Tekne, 2006,

Sanatçı eserinde kullandığı göçmen deneyimlerini temsil eden ve olaylara tanıklık eden tekneyi şu şekilde betimlemiştir: “Tekneler, anıların taşıyıcıları, hayatın farklı evrelerinde yolculuğumuzun metaforları veya doğumu veya doğurganlığı simgeleyen birer metafor olarak görülebilir. Tekneyi bir yaşam taşıyıcısı, bir rahim, yaşam kabının yanı sıra dünyaya girdiğimiz ve bu yaşamdan ayrıldığımız geçidi önermek için kullandım. Tekneler deneyimlerimizi, acılarımızı ve varoluşun farklı aşamalarını taşır” (Lemos 2010, aktaran Horsti, 2006:130).

İnsanları mülteci sorunu üzerine düşünmeye ve eleştirel bakabilmeye teşvik eden eserdeki tekne aynı zamanda ayrılığı sembolize eden bir araçtır. “Bir zamanlar mültecileri Türkiye’den Yunanistan’a taşıyan bu tekne, dalgaların coşkusundan akıp giden umutların, hayallerin ahsap bir teknede demirlendiğini, o umutların, hayallerin hiç gerçekleşmediğini, beton bir zeminde son bulduğunu temsil eden trajedi dolu bir simge haline gelmiştir. Teknedeki donuk, çaresiz, umutsuz yüzler, tüm bunları soğuk bir tel örgüsüyle çarpıcı biçimde yansıtmaktadır” (Uyar, 2021: 51).

Mülteci krizini sıklıkla eserlerinde işleyen bir diğer sanatçı Ai Weiwei'dir. Weiwei "çağdaş sanat hareketiyle bağlantılı küresel politik aktivizmle ilgili bir sanat hareketi oluşturmayı başaran" Çin'in en önde gelen sanatçılarından biridir (Dargham, 2020: 26). Uluslararası çapta ses getirmiş eserlerinde insan hakları ihlallerine dikkat çekmiş, ifade özgürlüğünü savunmuş ve sanat kavramını toplumsal problemleri konu alacak şekilde genişletmiştir. Ai Weiwei sanat ve sanatçının amacını şöyle ifade etmektedir:

"Sanatçının işi fikirleri kışkırtmak, güzelliği uyandırmak ve eldeki konuyla ilgili hareket etmenin yollarını bulmaktır. Provokasyon her zaman keşifle ilişkilendirilir, yeni bir dil ve becerinin yaratılmasıyla ilişkilendirilir, ancak her fikir provokasyonu başarı ile bağlantılı değildir. Fikirlerin kışkırtılması, ancak daha önce sanatta, kültürde veya insan yaşamında neler olduğuna dair derin bir bilgiye sahipse başarılı olur" (Dargham, 2020: 26).

Görsel 12. Ai Weiwei, Yolculuk yasası, 2017

Görsel 13. AiWeiwei, Güvenli geçiş, 2016,

Ai Weiwei'nin Sidney Bienali'nde sunulan Yolculuk Yasası (görsel 13) isimli eseri kimliği belirsiz yüzlerce göçmenin 60 metre uzunluğunda bir lastik botun içerisinde betimlenerek umuda yolculuğunu göstermektedir. Bu eser sanatçının son yıllarda insan haklarını, mültecileri ve göçmenleri savunmaya odaklanmasını yansıtmaktadır. Sanatının, evlerinden zorla yerinden edilen yüzlerce insanın deneyimlerini ve koşullarını belgeleyen bir diğer eseri Güvenli Geçiş'tir (Görsel 15). Bu eser Berlin Konzerthausun ön cephesinde bulunan 6 kolonun 14.000 can yeleğiyle kaplanması ve tam ortasına da 'SafePassage' yazılı büyük bir bot asılmasıyla oluşturulmuş bu enstalasyondan oluşmaktadır. Kullanılan turuncu yelekler, Türkiye'den Yunanistan'a zor koşullarda deniz yoluyla yeni geçmeye çalışan mültecilere aittir. Ai Weiwei, mültecilerin Avrupa'ya ilk ayak bastıkları noktalardan olan Midilli Adası'na bir stüdyo kurmuştur. Sık sık adayı ziyaret eden Weiwei, mültecilere fotoğraflarını sosyal medya hesaplarından paylaşmıştır. Bu konuda tepkisini belli eden sanatçı, son olarak Danimarka'nın mülteci politikası sebebiyle ülkedeki sergisini iptal etmiştir (Merdim, 2016).

5. Sonuç

Göç olgusu, insanlar kendi isteği ya da zorunlulukla olsa da sonuç olarak buldukları yerden ayrılıp başka bir yere gitme bakımından travmatik bir anlama sahiptir. Sanatçıların görsel imgeler yoluyla göç olgusunu kendi yöntemleriyle ifade ettiği görülmektedir. Özellikle günümüzde artan savaşlar ve bunun getirisi olan zorunlu göçlerin; mülteci, gitme zorunda olma, ait olamama, terk etme, yaşam alanları, yabancılık gibi alt kavramlarla sanat yoluyla ortaya konduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte eserlerinde göç olgusunu işleyen sanatçılar bazen göçün nedenlerini bazen sonuçlarını bazen de bunların doğurduğu duyguları konu olarak ele almışlardır. "Sanat çalışmalarına bakıldığında köyden kente göç, uluslararası göç, entegrasyon, anılar, imgeler, anlamlar, zaman, mekân gibi birçok kavramın sanatçıların sosyolojik gözlemlerinden, bizzat yaşantısından ya da duyarlılığından ortaya çıktığı görülmektedir" (Gezer Oğuz ve Özden, 2020). Sonuç olarak sanat, günümüzde kültürel olarak iç içe geçmiş dünyayı yansıtarak göç konusunda duyarlılık yaratabilir, bir bilinç oluşturabilir ve bu olgu üzerinde yeniden düşünmeye katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Altunay, Alper. Sanatın Ortamında Video. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Berkmen, Eda. Arter Kayıt Dışı Sergisine Dair Nil Yalterle Söyleşi. <https://www.youtube.com/watch?v=dh1Yy9hfkXs>, 2016.
- Bozdağ, L. (2014), Alternatif Bir Kamusal Alan Eylemi Olarak Protest Sanat, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, (Ankara: ISSN:1303-9202, Kış, Sayı: 45)
- Çeber, T. (2018). Plastik sanatlardaki üretimlerde ele alınış biçimiyle göç olgusu. Sanat ve Tasarım Dergisi, (22), 97-109.
- Dehkhoda, A. (1960). Sözlük. Tahran Üniversitesi Yayınları: Tahran.
- Dargham, S. M. O. (2020). The Role Of Contemporary Art In Monitoring The Phenomenon Of Illegal Immigration. International Journal of Humanities and Language Research, 3(1), 22-29.
- Genç, K. (2016, Aralık 21). *Hiçbir ülke onları istemiyorsa, neden dünyadaki mültecileri Mars'a yerleştirmiyoruz?" yeni bir sanat sergisi soruyor*. Vice: <https://www.vice.com/en/article/wjzwem/if-no-country-wants-them-why-dont-we-settle-the-worlds-refugees-on-mars-a-new-art-exhibit-asks> adresinden alındı
- Gezer Oğuz, Özden. "Göç Kimlik Aidiyet Ekseninde Nil Yalter". idil, 74 (2020 Ekim): s. 1504–1518. doi: 10.7816/idil-09-74-01
- Girgin, F. (2017). Sanatta göç teması. International Journal of Social and Humanities Sciences IJSHS, 1(1), 54-75.
- Gönülal, Ö. (2007, 2 Aralık). Sanat Kavramı İle İç Göç İlişkisi Üzerine Düşünceler. Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2016, <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Makaleler&icerik=Goster&id=2695>
- Horsti, K. (2016). Imagining Europe's Borders: Commemorative Art of Migrant Tragedies. Migration by Boat: Discourses of Trauma, Exclusion and Survival, ISBN 978-1-78533-101-5.
- Öner, F. K. (2016). Çağdaş Türk resim sanatında göç teması: Ramiz Aydın örneği. In Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri (pp. 41-54). Transnational Press London.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri". Kars: Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. (Cilt 3, Sayı 3).
- Koroxenidis, Alexandra (2006). An installation about hope, suffering and human values. Ekhatimerini.com. Erişim tarihi: 19 Aralık 2021. <https://www.ekathimerini.com/culture/43687/an-installation-about-hope-sufferingand-human-values/>
- Loescher, Gil. Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis. New York: Oxford University, 1993.
- Manolopoulou, A. (2015). Why Them and Not I? An Account of Kalliopi Lemos's Art Projects About Human Dignity. In Imagining Human Rights (pp. 201-216). De Gruyter.
- Mardani, A, Rahmani, A. (2021). "Göç Kavramı ve Modern Ressamların Çalışmalarına Yansımaları (Örnek Olay: 20. Yüzyılda Orta Doğu'dan Seçilmiş Ressamlar)". Sanat Dergisi, (37), 140-153.
- Merdim, E. (2016, Şubat 15). Ai Weiwei Mülteci Sorununu 14.000 Can Yeleği ile Gözler Öne Serdi. Arkitera: <https://www.arkitera.com/haber/ai-weiwei-multeci-sorununu-14-000-can-yelegi-ile-gozler-one-serdi/> adresinden alındı

Saunders, Natasha. International Political Theory and the Refugee Problem. New York, Routledge, 2018.

Uncu, E. A. (2016, 10 18). Artık bütün dünya göçmen. Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/artik-butun-dunya-gocmen-2329037> adresinden alındı

Uyar, S. (2021). *Mülteci Sorunlarının Sanatsal Anlatımı* (Sanatta Yeterlilik Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Üner, Ö. (2018). Sanat eserleriyle göçlere tanıklık. *Uluslararası Avrasya Göç Sempozyumu 9-13 Ekim 2018, Türkistan/ Kazakistan Tam Bildiri Kitabı*. <https://ismam.medeniyet.edu.tr/documents/ismam/uluslararasi-avrasya-gocsempozyumu-bildiri-kitabi-son-versiyon.pdf> adresinden edinilmiştir.

Yağmur, Ö. & Basbatan, Ü. Sanatta Göç Teması: Göç'e Çelme Takma. Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3(7), 37-50.

Yücel, D. (2011, Mart). Hafıza Parçaları. Nilyalter: <http://www.nilyalter.com/texts/12/n-l-yalter-fragments-of-memory-by-derya.html> adresinden alındı

Görsel Kaynakça

Görsel 1-2-3-4-5: <http://www.nilyalter.com/works/19/temporary-dwellings-1974.html> Erişim tarihi: 18.12.2021

Görsel 6: <https://www.labiennale.org/en/art/2019/partecipants/halil-alt%C4%B1ndere> Erişim tarihi: 19.12.2021

Görsel 7: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/halil-altindere-insallah-kimse-bu-ulkeden-gitmez-40242312> Erişim tarihi: 10.12.2021

Görsel 8: <https://halilaltindere.com/project/dance-with-taboos/> Erişim tarihi: 18.12.2021

Görsel 9: <http://read.dukeupress.edu/tikkun/article-pdf/28/3/38/484133/0280038.pdf> Erişim tarihi: 20.12.2021

Görsel 10: <https://listelist.com/eksik-heykel-bruno-catalano/> Erişim tarihi: 18.12.2021

Görsel 11: <https://www.ianvisits.co.uk/blog/2018/10/24/refugees-as-art-in-spitalfields/> Erişim tarihi: 18.12.2021

Görsel 12: <https://www.flickr.com/photos/tonyworrall/44755840604> Erişim tarihi: 19.12.2021

Görsel 13: <https://www.gessato.com/law-journey-ai-weiwei/law-of-the-journey-by-ai-weiwei-featured/> Erişim tarihi: 20.12.2021

Görsel 14: <https://bigumigu.com/haber/berlin-konzerthaus-un-dev-kolonlari-multecilere-ait-can-yelekleriyle-kaplandi/> Erişim tarihi 20.12.2021